

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента, старшого наукового співробітника
відділу міжнародного права та права Європейського Союзу
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Фалалєєвої Людмили Григорівни
на дисертацію Суса Михайла Сергійовича
на тему «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у
контексті досвіду Європейського Союзу», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційне дослідження Суса М.С. присвячене актуальній темі, як з теоретичної, так і практичної точок зору. Необхідність осмислення конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні з урахуванням досвіду держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) та правозастосовної практики у цій сфері зумовлені недостатньою увагою до висвітлення цієї тематики у вітчизняній конституційно-правовій науці. Практичної актуальності дослідженню додає антимонопольна реформа в Україні та поступ держави у напрямі реалізації європейської інтеграції, що вимагає подальшого удосконалення вітчизняного конкурентного законодавства, його адаптацію до права ЄС, передусім *acquis* ЄС. Не менш важливе значення має правозастосовна практика у сфері захисту конкуренції, її вивчення та узагальнення сприятимуть напрацюванню підходів до вирішення наявних проблемних питань.

В умовах ринкової економіки важливість захисту економічної конкуренції складно переоцінити. Якість відповідного законодавства та передбачуваність правозастосування є одними з визначальних чинників розвитку ринкових процесів, що особливо актуалізується в умовах повоєнного відновлення України. Під час воєнного стану Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 9 серпня 2023 р. № 3295-IX (набере чинності 1 січня 2024 р.), це підкреслює значення наведеного, як і активна робота Антимонопольного комітету України (далі – АМК України) із розробки підзаконних актів на розвиток положень зазначеного Закону. Модернізація

підходів України до захисту конкуренції з урахуванням досвіду держав-членів ЄС, є актуальним і нагальним завданням, що підкреслює важливість дисертаційного дослідження Суса М. С.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться в дисертації Суса М. С., є достовірними та обґрунтованими, оскільки підкріплені переконливими аргументами, сформульованими за результатами ґрунтовного аналізу значної кількості різних джерел. Зі змісту роботи вбачається опрацювання дисертантом великого обсягу нормативно-правової бази України у сфері захисту конкуренції та актів ЄС, рішень органів АМК України, судової практики (рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Суду ЄС, Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ)), наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених із різних галузей права та економіки, що вказує на здійснення дисертантом комплексного та ґрунтовного дослідження. Значна кількість використаних автором джерел (276 найменувань), аналіз актуального вітчизняного законодавства, правових засад захисту конкуренції в ЄС, судової практики вказує на обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації, орієнтацію автора на дослідження актуальної проблематики та вирішення прикладних проблем. Зміст дисертаційної роботи та наукових публікацій, в яких викладені основні результати дослідження, вказує на глибокі знання та розуміння дисертантом досліджуваної тематики, на його виважені підходи до формулювання пропозицій щодо вирішення проблемних питань, здатність виокремлювати та обґрунтовувати оптимальний підхід з декількох можливих.

Для досягнення мети та поставлених у дисертації завдань автор вдало використовує низку загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема, діалектичний, порівняльний, історичний методи, а також аналізу, синтезу, узагальнення, прогнозування, формально-юридичний, логіко-юридичний, лінгвістичний методи, що дало змогу системно, з дотриманням

логіки викладу матеріалу, охарактеризувати проблемні питання, пов'язані із захистом конкуренції в Україні та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо їхнього вирішення. Здобувач досконало володіє методологією наукових досліджень і вмінням практично її застосовувати, що забезпечило високий професійний рівень отриманих результатів, їх достовірність.

Положення дисертації викладені у чіткій та науково виваженій формі, автор послідовно аргументує та обґрунтовує свою позицію. При цьому необхідно відзначити творчий підхід здобувача до дослідження складних проблем та самостійність авторської позиції. Аналіз наведених наукових положень, висновків і рекомендацій дає змогу зробити висновок про їхню належну обґрунтованість та достовірність, оскільки вони базуються на комплексному та системному опрацюванні дисертантом релевантної вітчизняної та зарубіжної доктрини, нормативно-правової бази, правозастосовної практики, із використанням методів наукового пізнання, що забезпечили досягнення поставленої мети і виконання визначених завдань дослідження.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Суса М. С. характеризується оригінальністю та науковою новизною, оскільки питання, які підлягали дослідженню та висвітлені у дисертації, є недостатньо розробленими у вітчизняній конституційно-правовій науці та юридичній науці загалом. Здобувач проаналізував проблематику контролю за узгодженими діями в підрозділі 2.2 дослідження (с. 128-131), контролю господарськими судами за рішеннями органів АМК України про накладення штрафів за порушення конкурентного законодавства в підрозділі 2.3 дослідження (с. 148-168), а також напрацював шляхи їх вирішення у підрозділі 2.4. Крім того, системно досліджено практику Конституційного Суду України щодо розгляду питань, пов'язаних із державним захистом конкуренції у підрозділах 1.1 та 2.1 дослідження, детально розкрито кожне спеціальне положення Конституції України, яке стосується державного захисту конкуренції в підрозділі 1.1 дослідження. На особливу увагу заслуговує й характеристика на

конкретних прикладах проблематики практичного забезпечення конституційного принципу верховенства права в розрізі прогнозованості правозастосування на прикладах встановлення органами АМК України порушень у формі антиконкурентних узгоджених дій та зловживання монопольним (домінуючим) становищем в Україні у підрозділі 2.2 дисертації.

Дослідження Суса М. С. характеризується науковою новизною, оригінальністю викладу матеріалу, авторського бачення складної проблематики захисту конкуренції в Україні та можливих варіантів її вирішення. Дисертація є самостійною, комплексною, завершеною працею, яка виконана на високому науковому рівні та містить науково обґрунтовані результати дослідження, які розв'язують конкретні наукові та практичні завдання, сформульовані у вступній частині дисертації. Робота містить наукові положення, обґрунтовані вперше, низку важливих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення конкурентного законодавства України та практики його застосування з урахуванням підходів ЄС, досвіду його держав-членів, а також практики ЄСПЛ, становлячи теоретичний та практичний інтерес.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні наукові результати дисертації відображено у шести наукових працях, а саме: опубліковано три наукові статті в юридичних фахових виданнях України, одну наукову статтю – в іноземному фаховому виданні, та двоє тез доповідей за результатами міжнародної та всеукраїнської науково-практичних конференцій. Аналіз публікацій дисертанта свідчить про достатню та належну повноту викладу результатів дисертації в опублікованих працях, відповідність публікацій дисертанта встановленим вимогам та їх високий науковий рівень.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу тексту дисертації Суса М. С. та наукових публікацій, в яких висвітлені її основні результати, порушень вимог академічної доброчесності не виявлено. На використані джерела, зокрема, праці інших авторів, у дисертації та наукових

публікаціях містяться відповідні посилання, належно оформлені згідно зі встановленими вимогами.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Сформульовані в дисертації наукові положення, пропозиції, висновки та рекомендації мають важливе теоретичне значення для вітчизняної юридичної науки, передусім науки конституційного, адміністративного, господарського, міжнародного права. Вони також мають важливе практичне значення для удосконалення правового регулювання та правозастосовної практики в сфері захисту конкуренції в Україні, зокрема, значна частина дисертації (підрозділ 2.4) присвячена викладу пропозицій щодо системного реформування захисту конкуренції в Україні зважаючи на підходи ЄС, досвід його держав-членів, а також практику ЄСПЛ. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження підтверджується тим, що матеріали, висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані в науково-дослідній сфері, законотворчій, правозастосовній діяльності, навчальному процесі.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Високо оцінюючи здійснене Сусом М. С. дослідження, водночас варто звернути увагу на деякі положення роботи, які могли б стати предметом подальших наукових пошуків і дискусії під час захисту.

1. Вбачається необхідність більш чіткого розмежування і коректного терміновживання «Європейський Союз» та «держави-члени Європейського Союзу», які не є взаємозамінними. У темі дисертації вказано перший з них, однак коли йдеться про *«Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу»*, вочевидь, насамперед, важливо враховувати досвід і практики його держав-членів.

У розділі 1 дослідження дисертантом слушно застосовано саме такий підхід, однак у назві розділу 2 вказано «Європейський Союз» і жодної згадки про нього чи його держав-членів у назвах підрозділів цього розділу, на відміну від їхнього змісту. Звісно, ЄС діє за принципом наданих повноважень (англ. principle

of conferral; ст. 5 Договору про Європейський Союз у редакції Лісабонського договору 2007 р.), а встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку, належить до виключної компетенції ЄС. Отже, лише ЄС може приймати юридично обов'язкові акти з цих питань, а держави-члени – тільки якщо уповноважені на це ЄС або на виконання актів ЄС. При цьому для України, як країни-кандидата на вступ до цього інтеграційного об'єднання, важливо враховувати досвід дотримання і практики виконання державами-членами правил конкуренції на внутрішньому ринку ЄС.

2. У підрозділі 2.4 дослідження, навівши відповідне обґрунтування, автор резюмує, що положення Конституції України щодо недопустимості «зловживання монопольним становищем» було б краще уточнити шляхом заміни вказаного терміну на «зловживання домінуючим становищем» (с. 195-196). У зв'язку з цим позиція здобувача потребує конкретизації стосовно того, наскільки необхідною є така заміна.

3. Бажано було б проаналізувати більше рішень Суду ЄС у площині досліджуваної тематики, особливо ухвалених ним упродовж останніх років, позаяк на с. 10 дисертаційної роботи вказано, що автор мав за мету «дослідити підходи до контролю Судом ЄС рішень Європейської Комісії про накладення штрафів за порушення конкуренційного законодавства ЄС». У цьому контексті вочевидь йдеться про *порушення правил конкуренції на внутрішньому ринку ЄС, конкуренційного права ЄС*, позаяк, зокрема, установчі договори (*джерела первинного права ЄС*), не охоплюються конкуренційним законодавством (*законодавчі акти належать до джерел вторинного права ЄС*), а штрафи можуть накладатися Єврокомісією й за недотримання установчих договорів інтеграційного об'єднання, зокрема ст. 102 Договору про функціонування ЄС.

Висловлені міркування жодним чином не применшують наукової цінності дослідження Суса М. С., мають характер рекомендацій, є запрошенням дисертанта до дискусії у процесі публічного захисту для уточнення його позиції щодо наведеного.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Суса М. С. є самостійним, комплексним і завершеним науковим дослідженням, що характеризується міждисциплінарним і творчим підходами, єдністю змісту, в якому відображено нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на досягнення поставленої мети. Дисертація оформлена відповідно до вимог, встановлених для такого виду робіт, має продуману логічну структуру, яка дала змогу розкрити досліджувану тематику в послідовний спосіб відповідно до поставлених мети і завдань. Зміст дисертації вказує на те, що мета досягнута, а завдання виконані.

З огляду на викладене, дисертація Суса М. С. на тему «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами та доповненнями), Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами та доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами та доповненнями), а Сус Михайло Сергійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент:

доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України



Л. Г. Фалалєєва

Підпис *Фалалєєва Л. Г.*
ПОВІДЧУЮ
Вчений секретар Інституту
держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
28. червня 2023